

# faktasjekk.no

## 1)

Journalister: Helge O. Svela og Christian Lura

## 2)

Prosjektnavn: faktasjekk.no

## 3)

Alle artikler ble publisert på [www.bt.no](http://www.bt.no) og under domenenavnet [www.faktasjekk.no](http://www.faktasjekk.no).

Flere artikler ble publisert i korte, oppsummerte versjoner i papirutgaven av Bergens Tidende. Enkelte også publisert i full versjon på papir.

Publiseringstidspunkt: 40 saker fra 13. august til 13. september 2009, ytterligere tre saker fra 20. november til 17. desember 2009.

Utskrifter av alle faktasjekk-artikler ligger vedlagt. Primært er faktasjekk.no et nettprosjekt. For full oversikt over prosjektet anbefaler vi et besøk på [faktasjekk.no](http://faktasjekk.no).

Sak	Publiseringsdato
«Nå bruker vi dobbelt så mange milliarder kroner på barnehagesektoren som vi gjorde da vi overtok.» Kristin Halvorsen i video på SVs egen Youtube-kanal	13.08.09
«Denne regjeringen har i fire år vist at vi kan videreføre, ikke øke det samlede skattenivået utover 2004-nivået.» Jens Stoltenberg, Politisk kvarter 04.08.09	14.08.09
«Sykepleieren må betale nesten 2000 kroner måneden for å komme på jobb» Siv Jensen i TV 2-debatt 12. august	16.08.09
«Sykehuskøene er økt med 50.000» Jan Tore Sanner i blogg 10. august	18.08.09
«Det har aldri vore mindre sentralisering i Norge enn i dag» Liv Signe Navarsete (Sp) i partilederdebat på NRK1, 17. august	18.08.09

2009	
«Visste du at de rød-grønne lovet å redusere egenandeler på helsetjenester? Egenandelene er økt hvert år siden regjeringen tiltrådte»  Frp i valgkampbrosjyren «På tide å be om unnskyldning for brutte løfter»	19.08.09
«Under den rød-grønne regjeringen er det mer enn 200.000 mennesker som har fått toppskatt som ikke før hadde det»  Erna Solberg i Politisk Kvarter, P2, 13. august 2009	20.08.09
«Vi ville hatt 33 milliarder kroner mindre i norsk økonomi å bruke om vi hadde fulgt Kristin Halvorsens oljepolitikk de siste 10 til 15 årene».  Erna Solberg i Tabloid mandag 17. august	20.08.09
«Land med mange privatskoler har lavere kunnskapsnivå enn Norge»  Barne- og likestillingsminister Anniken Huitfeldt (Ap), presse møte august 2009	21.08.09
«Et av fem barn kjenner seg utrygge hjemme på grunn av rus, vold og psykiske lidelser»  KrF i valgkampbrosjyren «Livskvalitet i hverdagen»	22.08.09
«Vi kommer dårligere ut i Norden enn de gjør i mange andre europeiske land»  Ine Eriksen Søreide om sosiale skoleforskjeller, Dagsnytt 18 (P2) 18. august	23.08.09
«Frp har lagt frem mange forslag i Stortinget gjennom de siste årene som ville redusert utslippene i Norge»  Siv Jensen (Frp) i P2s nyhetsmorgen 22. mai 2009	24.08.09
«1 av 5 går ut av skolen uten å kunne lese og skrive ordentlig.»  Erna Solberg i sin TV 2-blogg 16. august 2009	24.08.09
«Det er blitt 4000 flere lærere med SV i skolen»  Audun Lysbakken (SV) i NRK Hordalands ettermiddagssending 18. august	25.08.09
«Norge tok i 2008 imot fire ganger så mange asylsøkere som Danmark og Finland til sammen»  Siv Jensen, partilederspørring NRK1 18. august	25.08.09
«SV gikk til valg forrige gang på at Norge skulle ut av NATO, Norge	26.08.09

skulle ut av Afghanistan»	
Lars Sponheim (V) i partilederspørning på TV 2 24. august	
«I 2009 er politiet styrket med over 1 milliard kroner og inntil 940 årsverk»	26.08.09
arbeiderpartiet. no: Ti tiltak mot vinningskriminalitet	
«Klimagassutslippene går ned»	27.08.09
Jens Stoltenberg i TV 2-debatt 12. august	
«Nå har vi altså avskaffet soningskøen, det er praktisk talt ingen som står og venter på å sone»	27.08.09
Jens Stoltenberg på TV 2-programmet «Din neste statsminister» 26. august	
«Fra 2006 til i dag er første gang i historien at andelen uføre ikke har økt»	28.08.09
Arbeids- og inkluderingsminister Dag Terje Andersen (Ap) i NRK1-debatt 25. august	
«I de syv årene har inntektene økt med til sammen 8,9 milliarder. De andre 13 årene har inntektsmulighetene blitt redusert med en halv milliard»	29.08.09
Liv Signe Navarsete (Sp) i partilederspørning på TV 2	
«Visste du at veistandarden i Norge er dårligere enn i Botswana?»	30.08.09
Høyre spør velgerne i valgkampbrosjyre	
«Frp mener det ikke skal brukes én offentlig krone på SFO»	31.08.09
Kristin Halvorsen (SV) i Tabloid på TV 2 17. august	
«Den viktigste enkeltårsaken pasienter oppgir for å be om aktiv dødshjelp er angsten for å ligge andre til byrde»	31.08.09
Dagfinn Høybråten (KrF) i sin egen blogg	
«Vi har sendt hjem en del polakker og baltere som jobbet her. Til dels med ufine metoder»	01.09.09
Torstein Dahle (Rødt) i partilederspørning på NRK1 25. august	
«Jeg var en av de som gikk ut under krigen og ga klart uttrykk for et slikt synspunkt»	02.09.09
Dagfinn Høybråten (KrF) om at Israels krigføring i Gaza var uakseptabel	
«Klart større vekst i løyving til forskning enn forrige regjering»	07.09.09

Kunnskapsminister Bård Vegar Solhjell (SV) på Twitter 25. august	
«Torkild Åmland fra Livets Ord, der Enevald Flåten er pastor ("griser vet bedre enn homofile"), kan ta mandat for FRP»	03.09.09
Håkon Haugli (Ap) i Twitter-melding	
«Så syns jeg SV skal innfri løftet de ga i forrige valgkamp ... Det har de ikke innfridd. Da sa de at det bare skulle være 15 elever pr. kontaktlærer»	03.09.09
Erna Solberg i debatt om skolen på NRK 2. september	
«Han har satt ... ny norsk rekord i helsekøer»	04.09.09
Siv Jensen (Frp) om Jens Stoltenberg, NRK1 2. september	
«Alle overfallsvoldtekter de siste tre årene begås av ikke-vestlige innvandrere»	05.09.09
Per Sandberg (Frp) på Folkemøtet på TV 2	
«Det har ikke kommet en eneste vindmølle under denne regjeringen»	06.09.09
Trine Skei Grande (V) i nettmøte hos NRK 3. september	
«Vi satte verdens mest ambisiøse klimamålsettinger»	07.09.09
Raymond Johansen (Ap) på NRK1 3. september	
«Det ble faktisk færre årsverk i pleie og omsorg i det siste året de satt»	08.09.09
Jens Stoltenberg (Ap) om Bondevik II-regjeringen i Politisk Kvarter 7. september	
«Frp og Bondevikregjeringa... foreslo 13 timers arbeidsdag og 60 timers uke som normal arbeidstid»	09.09.09
Reklame fra Fagforbundet	
«Frp vil selge Statoil»	09.09.09
Abid Raja (V) på Twitter 29. august	
«Det er en hel kortslutning at pengene går fra byen og ut. De går selvsagt utenfra og inn til byen»	10.09.09
Per Olaf Lundteigen (Sp) i NRK-debatt 1. september	
«SV vil ha samfunnsstraff for voldtekt»	11.09.09
Trond Birkedal (Frp) på Twitter 8. september	
«[Frp-byråd] vil helst legge ned trikken»	12.09.09
Heikki Holmås (SV) i blogginnlegg 7. september	

«Det [var] altså flere asylsøkere som kom til Norge under den forrige Bondevik-regjeringen som Erna var med i, enn det har kommet nå under den rød-grønne regjeringen.»	13.09.09
Siv Jensen i partilederdebatt på NRK	
«Vi har vært imot dette hele tiden»	20.11.09
Torstein Dahle (Rødt) om bompengefinansiering, Bergen bystyre 16. november 2009	
«30 ganger mer sannsynlig at folk blir uføre hvis de bare har grunnskole som hvis de har høyere utdanning»	27.11.09
Inga Marte Thorkildsen på SVs egne nettsider	
«184 liv kunne kanskje blitt spart med bedre veier»	17.12.09
Frps alternative statsbudsjett for 2010	

#### 4)

Bergens Tidende

Pb. 7240

5020 Bergen

#### 5)

Helge O. Svela, tlf. 907 26 422, e-post helge.svela@bt.no

Christian Lura, tlf. 416 77 177, e-post christian.lura@bt.no

Journalisters adresse: Som i punkt 4.

#### 6 a) Slik startet det

Det var en utrolig god idé. Og den var ikke vår.

Sommeren 2008 var krimjournalist Helge O. Svela på IRE-konferansen i Miami. En av foredragsholderne var fra PolitiFact.com, et nettsted dedikert til å «finne sannheten i amerikansk politikk». Hvorfor ikke gjøre det samme i Norge til stortingsvalget i 2009?

November 2008 skrev Svela en prosjektbeskrivelse om hvordan man kunne lage en norsk versjon av PolitiFact og presenterte denne for reportasjeledelsen i BT. Tilbakemeldingene var positive, og kort tid senere ble domenenavnet faktasjekk.no registrert. Samtidig ble nettjournalist Christian Lura koblet på prosjektet. Etter å ha fulgt PolitiFacts dekning av den amerikanske presidentvalgkampen var Lura allerede en fan av nettstedet og konseptet

faktasjekking, og han hadde flere ideer til hvordan arbeidet med faktasjekk.no burde organiseres.

Under forberedelsene tok vi kontakt med Bill Adair, redaktøren av PolitiFact, for å høre om deres erfaringer, arbeidsmetoder og tidsbruk. Vi undersøkte også lignende nettsteder, som Washington Posts «The Fact Checker» og FactCheck.org. I Norge hadde Dagbladet.no forsøkt seg på et faktasjekk-konsept i forbindelse med valget i 2005, uten å få særlig gjennomslag i offentligheten. Ved å studere hvordan disse andre mediene hadde organisert sine faktasjekk-konsepter, fikk vi flere ideer til hva vi burde gjøre – og hva vi ikke burde gjøre. Mer om dette under punkt 6d).

## **6 b) Den sentrale problemstillingen**

Den overgripende metoden i faktasjekk.no er hentet fra vitenskapsteori; idealet om hypotetisk-deduktiv metode. Denne metoden går ut på å fremsette en hypotese som kan være basert på erfaring, gjetning, kalkulasjon eller intuisjon. Deretter tester man hypotesen for å avkrefte eller styrke den. Hypotetisk-deduktiv metode kan altså aldri bekrefte en hypotese, bare gjøre den mer sannsynlig eller avvise den.

Faktasjekk.nos overordnede hypotese – og prosjektets sentrale problemstilling – ble formulert slik: "Norske politikere slurver med fakta."

Det var en hypotese basert på gjetning og intuisjon etter å ha fulgt norske stortingsvalgkamper, både som journalister og interesserte borgere, i flere år. Vi hadde en mistanke om at politikere er villige til å strekke sannheten i iveren etter å fremme sine politiske syn. Faktasjekk.no tester denne hypotesen, i sak etter sak.

## **6 c)**

Av våre 43 undersøkelser fant vi at 14 var «feil», 8 var «misvisende», 5 var «på tynn is», 4 var «delvis sant», 12 var «sant». Utvalget er for lite til at vi kan slå fast at en politiker eller et parti er mer eller mindre sannferdig enn andre.

Men vi vil hevde at vår opprinnelige hypotese langt på vei stemmer: Norske politikere slurver ofte med fakta.

Toppolitikere som Siv Jensen, Erna Solberg, Dag Terje Andersen og Anniken Huitfeldt ga alle uriktige opplysninger til velgerne på riksdekkende fjernsyn. Statsminister Jens Stoltenberg kom med en klart misvisende påstand. Det samme gjorde Sp-leder Liv Signe Navarsete.

Vi oppnådde å avsløre enkeltteksempler på unøyaktigheter og feil. Så vidt vi vet er det første gang presisjonsnivået i norsk politikk er testet systematisk av journalister på denne måten. Bidro vi også til en bedre politisk debatt? Ble politikerne ærligere av faktasjekk, slik Frank Aarebrot hevdet?

For å svare på et slikt spørsmål blir det lett å henfalle til spekulasjoner og kontrafaktisk historieskrivning. Men det er ubestridt at faktasjekk.nos artikler ble henvist til, både av politikere og av utspørrere i påfølgende valgdebatter.

«Dette har du fått feil av i faktasjekk, Lars», sa Kristin Halvorsen til Sponheim under den siste partilederdebatten på TV 2. Sp-leder Liv Signe Navarsete ble arrestert av TV 2s Pål T. Jørgensen da hun hevdet at det var blitt mindre sentralisering med Sp i regjering – en påstand faktasjekk.no hadde dokumentert var misvisende.

Andre viste til våre artikler som bevis for at de hadde sine ord i behold. Erik Solheim og Jens Stoltenberg var blant disse. Fra kolleger i Oslo fikk vi høre at faktasjekk.no var blitt en snakkis i vandrehallen i Stortinget, og politiske rådgivere røpet at stortingskandidater var opptatt av ikke å bli tatt i feil: «Politikere ringer hver dag for å forsikre seg om at de har fakta rett – de vil nødig bli felt», fortalte en rådgiver. Generalsekretær Trond Reidar Hole i Høyre karakteriserte faktasjekk.no som «utrolig viktig nybrottsarbeid»: – Faktasjekk bryter med en «synsete» form for journalistikk, fastslo Hole. Etter valget trakk Jonas Gahr Støre faktasjekk.no frem som et eksempel på bra valgkampdekning.

Vi la merke til at politikere som ble tatt i feil, var forsiktige med å gjenta påstander vi hadde sjekket. I den første statsministerduellen på TV 2 diskuterte Siv Jensen og Jens Stoltenberg bompenger. Jensen brukte et eksempel fra virkeligheten. En sykepleier fra Jessheim jobber på Feiring-klinikken. Hun må passere tre bomstasjoner på nye E6 hver dag. Jensen hevdet at sykepleieren må betale nesten 2000 kroner i månedlige bompenger for å komme på jobb. Vi dokumenterte at regnestykket til Jensen var feil. Mens Jensens rådgivere ukritisk hadde kopiert et bompengerestestykke i Eidsvoll Ullensaker Blad, sporet vi opp sykepleieren. Opplysninger fra henne og fra Statens vegvesen avslørte at de fremtidige bompengeutgiftene var nesten 700 lavere enn det FrP hevdet, og ikke større enn det mange andre bompendlere lever med i Norge.

Kanskje var dette et planlagt «Joe the Plumber»-øyeblikk fra Frps side. Joe the Plumber, den «enkle rørleggeren» som konfronterte Barack Obama under valgkampen i Ohio, ble John McCains stadig tilbakevendende bilde på svakhetene ved Obamas skattepolitikk. Det er ikke utenkelig at «sykepleieren fra Jessheim» skulle brukes flere ganger i Frps argumentasjon mot bompenger, en av partiets fanesaker. Jensen sa senere til BT at hun var glad for at regnefeilen ble avdekket. Så vidt vi registrerte, dukket ikke Jessheim-eksempelet opp igjen i valgkampen.

Vi tror faktasjekk.no bidro til et større fokus på korrekt informasjon i den politiske debatten før valget. Tilbakemeldingene vi fikk fra lesere, tydet på at svært mange velgere ønsket en valgkamp som var mer preget av faktabasert argumentasjon.

Men først og fremst er det *genuint nye* med faktasjekk.no selve metodikken. Mer om det i neste punkt.

## 6 d)

Faktasjekk.no representerer en ny type politisk journalistikk i Norge. Faktasjekk.no skiller seg på vesentlige punkter fra sammenliknbare prosjekter. Vi tror følgende valg vi gjorde hadde avgjørende betydning for at faktasjekk.no ble en suksess:

### 1. Skille mellom fakta og vurdering

Til forskjell fra andre faktasjekk-konsepter, som blant annet PolitiFact, ønsket vi et klart skille mellom journalistisk research (altså selve faktasjekken), og det vi oppfattet som kommenterende/meningsbærende (vurderingen av sannhetsgehalt). Vi mente at

det ville styrke prosjektets troverdighet hvis det var et skille mellom hvem som innhentet fakta og hvem som vurderte betydningen av det. Det ville forhindre at vi selv ble aktører/kommentatorer. Et klart skille mellom hva som var dokumenterbare fakta, og hva som var redaktørens mening, ville sikre at også personer som var uenige med vurderingen i det minste ville ha en nytteverdi av faktainnsamlingen vår. Det siste var viktig, siden et av hovedformålene med faktasjekk.no var å bidra til at velgerne kunne ta informerte valg.

## **2. Eget domene**

PolitiFact.com hadde – på tross av at det er drevet av en regionavis (St. Petersburg Times) – fått nasjonal gjennomslagskraft i USA. Vi ønsket at faktasjekk.no skulle nå ut til lesere som ikke normalt tilhørte BTs eller bt.nos leserkrets. Å nå ut til flest mulig var ikke minst viktig fordi vi ønsket å kunne dra veksler på lesernes kunnskaper. Etableringen av eget domene var viktig for å etablere faktasjekk.no som riksdekkende merkevare.

## **3. Et fast oppsett på sakene**

Vi ønsket det skulle være lett for leserne å orientere seg i en faktasjekkartikkel. Ved å lage en fast struktur på sakene som speilet vår metodiske fremgangsmåte, tvang vi oss selv til å følge den overordnede metoden i hver sak. Her skilte vi oss tydelig fra andre faktasjekksteder som PolitiFact, hvor artikkeloppsettene kan variere stort.

## **4. Et enhetlig uttrykk på hovedsiden**

Slik vi så det, var det en betydelig svakhet ved Dagbladets forsøk på faktasjekk at når man kom inn på deres prosjektside, sto faktasjekkartikler og leserbrev fra de sjekkede politikerne om hverandre. Selv om vi selvfølgelig også ville la politikere som ble sjekket få en anledning til å komme til orde, ville vi gjøre det lettere for leserne å orientere seg.

## **5. Infrastruktur for interaksjon med leserne og åpenhet om arbeidet**

Vi ønsket å få tips om hva vi kunne sjekke, hjelp til saker vi jobbet med å faktasjekke og debatt rundt vurderingene. Sammen med BT-utvikler Håvard Ferstad laget vi faktasjekk.no slik at det skal være lett for lesere å være en del av prosessen. Vi hadde e-postadresser, mobilnumre og Twitter-kontonavn åpent tilgjengelig, og vi oppfordret leserne til å bruke disse og kontakte oss. Åpenhet rundt hele prosessen skiller oss fra PolitiFact og andre lignende nettsteder.

## **6. Sant er like verdifullt som feil**

Fra starten bestemte vi oss for at alle faktasjekk-saker vi lagde, skulle publiseres på samme måte og i samme omfang – selv om resultatet av sjekken var en vurdering om at politikeren hadde sine ord i behold. At vi ikke utelukkende var ute etter å «ta» politikere hadde mye å si for vår troverdighet, tror vi. Dette er annerledes enn blant annet Dagbladets faktasjekk, som så vidt vi har registrert først og fremst har publisert saker hvis politikerne er tatt i feil.



## 7. «Løgn» er et nei-ord

Mens PolitiFact skriver at personer de tar i grove feil har «pants on fire» (som i barnereglen «Liar, liar, pants on fire»), bestemte vi oss for at «løgn» var et begrep vi skulle styre unna. Å kalle noen en løgner er en påstand med injurierende kraft. Norsk Riksmålsordbok definerer «løgn» som «en (bevisst) usannferdig ytring». Hvordan kan man sjekke om noen feilinformerer med vitende og vilje? Vi mente det var så godt som umulig å kunne bevise at en politiker bevisst løy. Dessuten: Å beskyldte politikere for løgn ville fort kunne avspore debatten, og presumptivt ville det senke saklighetsnivået vi var ute etter. Derfor ble «feil» den strengeste vurderingen vi tok i bruk.

Vi jobbet med å utvikle metode og form på faktasjekk.no utover våren 2009. I mai lagde vi to faktasjekk-testsaker. Disse ga oss grunnlag for å anslå at en journalist ville trenge én arbeidsdag i snitt pr. utsagn hvis undersøkelsene skulle bli grundige nok. BTs redaksjonsledelse hadde gitt klarsignal til å sette to journalister til å jobbe på heltid i fire uker før stortingsvalget. Forarbeidet ble utført ved siden av andre journalistiske oppgaver i redaksjonen. Underveis trakk vi veksler på kunnskapen til andre i BT-redaksjonen. Journalistene Erlend Langeland Haugen, Krister Hoaas, Kristin Jansen og Øyulf Hjertenes bidro til enkeltsaker. Det førte til at vi kunne publisere i snitt 1,3 saker i døgnet i løpet av en måned frem til stortingsvalget.

### I. 43 metoderapporter

I til sammen 43 artikler brukte vi svært mange, forskjellige journalistiske metodegrep. Men alle sakene har også en felles, metodisk rød tråd som var planlagt i detalj på forhånd. I dette kapitlet skal vi gå gjennom vår arbeidsmetodikk steg for steg. Vi trekker inn eksempler underveis hvor deler av metodikken fikk stor betydning. Alle faktasjekk-artikler har en ting til felles: De er på mange måter skrevet som små metoderapporter. Vi beskriver i hver sak hvordan vi jobber med å sjekke påstanden, og tar leseren med på prosessen og valgene vi gjør. Vi ønsket å være så åpne som mulig om hvordan vi jobbet, hvordan vi fant dokumentasjon og om det var usikkerhet knyttet til det vi presenterte for leserne.

### II. Sjekkekriteriene

Å faktasjekke noe kan synes å være en selvforklarende øvelse. Vi planla likevel nøye kriteriene for hva som var sjekkbare utsagn. Denne prosessen viste seg å være avgjørende for at vi klarte å jobbe oss gjennom 43 faktasjekker med samme konsistente metode.

Dette var våre kriterier:

- Sitatet skulle være ordrett.
- Sitatet skulle finnes på opptak eller være hentet fra politikerens/partiets egne publikasjoner.
- Sitatet skulle i sin kjerne være basert på etterprøvable informasjon.
- Sitatet skulle ikke være normativt, som f.eks. «Høyres politikk fører til et kaldere samfunn».
- Sitatet skulle være kontroversielt: Noen stilte spørsmål ved sannhetsgehalten. Enten politiske motstandere, fagfolk, tipsere eller vi.

- Sitatet skulle være relevant. Det måtte utgjøre en politisk forskjell om politikeren snakket sant eller ei.

Skulle faktasjekk.no bli troverdig, var det viktig at utsagn fra hele det politiske spekteret ble vurdert. Vi bestemte oss imidlertid for at de største partiene skulle sjekkes oftere enn de små, siden de store partiene har mer makt og innflytelse enn småpartiene.

### **III. Sitatjakten**

Kravet om ordrett sitering sto helt sentralt i starten av hver faktasjekk. Skulle vi undersøke fakta hos andre, måtte våre egne fakta være riktige. Det holdt derfor ikke å ta utgangspunkt i sitater hvor meningsinnholdet var gjengitt. Vi ønsket å unngå enhver diskusjon om at sitatet vi faktasjekk opprinnelig skyldtes en feilsitering.

Derfor lette vi primært etter sitater i TV og radio, først og fremst TV 2 og NRK. Sitatene ble skrevet ned nøyaktig slik de ble ytret. Vi benyttet oss av at kanalene publiserer det meste av egenproduserte programmer på internett. Det gjorde det mulig å høre sitatet flere ganger, og ikke minst lenke til sitatet i saken for at leseren skulle kunne høre det fra primærkilden. Å bruke lydopptak var viktig også for å få med utsagnets kontekst.

Vi prøvde å følge med på alle de viktigste TV-debattene på TV 2 og NRK, samt Politisk kvarter, Her og nå og Dagsnytt 18 på NRK Radio. Noen ganger fikk vi tips om andre programmer hvor politikere hadde uttalt seg kontroversielt. Da lette vi også opp dem på internett.

Etter hvert slo det oss at norsk politisk TV- og radiodebatt i liten grad baseres på fakta. Mye av retorikken handler om fremtidsvyer, om fremtidstrusler hvis motstanderen vinner valget, om følelser, om normative karakteristikker. Retorikk av denne typen lar seg vanskelig faktasjekk. Det synes i liten grad å være kultur i norske etermedier for å avkreve faktadokumentasjon fra politiske intervjuobjekter. Å skille ut sjekkbare påstander i en politisk debatt ble på grunn av alt dette langt mer tidkrevende enn vi hadde sett for oss.

En del av våre saker startet med sitater fra politikeren eller partiets egne publikasjoner, blant annet valgkampbrosjyrer, leserbrev, blogger og Twitter-meldinger. Siden det ikke fantes noe redigerende ledd mellom disse ytringene og oss, regnet vi dem som like sjekkbare som en uttalelse til et etermedium. Vi samlet inn brosjyrer, leste alle partienes nettsider, fulgte med på debattsider i de største avisene, og overvåket politikerblogger og Twitter-profiler.

### **IV. Gå til kilden**

Neste steg i sjekkeprosessen var alltid å kontakte partiet eller politikeren som hadde kommet med utsagnet: Hva mente de da de sa dette? Hvilke fakta bygget de på? Hvor kunne vi finne dokumentasjon på at det de sa, var riktig?

I mange tilfeller fikk vi god hjelp av kilden selv til å finne dokumentasjon. Selvfølgelig måtte dokumentasjonen som kildene kom med, underlegges en kritisk vurdering. Noen ganger hadde politikeren sitt på det tørre. Andre ganger hadde de det ikke, og noen ganger bidro dokumentasjonen de fremskaffet til å undergrave den opprinnelige ytringen. Kildekritikk ble svært viktig. Dokumentasjonen som politikeren fremskaffet, kunne ved første øyekast

understøtte utsagnet de hadde kommet med. Men fantes det andre, mer relevante eller sikrere kilder? Det ble et gjennomgående spørsmål i faktasjekk-arbeidet.

#### **IV. a) Kilden Høyre hjelper oss**

Under et bygdearrangement på Askøy en stund før valget fikk vi stukket en valgkampbrosjyre i neven av Høyres varaordfører. Brosjyren var utgitt av Høyres sentralorganisasjon og var distribuert over hele landet. Den tok for seg samferdselspolitikk, og i en liten boks inne i brosjyren sto følgende spørsmål: «Visste du at veistandarden i Norge er dårligere enn i Botswana?»

Det visste vi ikke. Vi kontaktet Høyre for å be dem begrunne påstanden. Høyre svarte at Botswana-sammenligningen stammet fra «Global Competitiveness Report 2008-2009» utgitt av World Economic Forum (WEF). I rapporten finnes en tabell med tittel «Quality of Roads» hvor Norge står på 48. plass av 134 land, Botswana på 44.

I en fotnote ble det fortalt at tallene stammet fra WEFs «Executive Opinion Survey», en årlig spørreundersøkelse blant næringslivsledere i hele verden. Vi sporet opp rapporten som ble laget etter denne undersøkelsen, og den fortalte at 37 norske og 73 botswanske næringslivsledere hadde svart på meningsmålingen.

Høyres påstand var derfor bare et uttrykk for hva 37 næringslivstopper i Norge mente om norske veier, satt opp mot hva 73 næringslivsledere i Botswana syntes om botswanske veier. Vi fant tall både hos CIA World Factbook og interesseorganisasjonen International Road Federation på sammenliknbare kvalitetskriterier. Blant annet er andelen asfaltert vei i Norge langt høyere enn i Botswana. Påstanden fra Høyre sto derfor ikke til troende.

#### **V. Vi ber om hjelp**

Vi forfektet en form for åpen journalistisk metode som for oss var ny og uvant. Tidlig ble vi enige om at vi skulle bruke sosiale medier svært aktivt. Tanken bak var at vi trengte hjelp når vi skulle fordype oss i mange fagfelt som ingen av oss var eksperter på. Vi visste at det måtte finnes lesere som satt på mye kunnskap om problemstillingene vi skulle sette søkelys på. Sosiale medier har på få år revolusjonert den norske samtalen. De er verktøy som gjør det mye lettere å finne disse ekspertene.

Samtidig måtte vi prioritere hvor vi skulle sette inn kreftene. Til vårt bruk mente vi at Twitter ville fungere bedre enn for eksempel Facebook. Twitter handler i første rekke om informasjonsdeling, og i motsetning til Facebook deles informasjonen i stor grad mellom folk som ikke kjenner hverandre fra før. Derfor var Twitter en egnet kanal for å få hjelp og etterspørre informasjon.

Et av grepene vi tok for å få hjelp, var å ha en «Nå sjekker vi:»-artikkel godt synlig på forsiden av faktasjekk.no. Der fortalte vi hvilke saker vi jobbet med til enhver tid. Vi gikk også aktivt ut i vår egen Twitter-profil og fortalte hva vi holdt på med. Vi fortalte om arbeidssprosene i vår egen blogg, og mange ganger spurte vi følgerne våre om de kunne hjelpe oss med å sjekke et konkret utsagn. Etter hvert som antallet følgere på Twitter økte, fikk vi stadig flere tilbakemeldinger på denne måten.

## V. a) Oljemilliardene

I Tabloid på TV 2 19. august hevdet Høyre-leder Erna Solberg følgende: «Vi ville hatt 33 milliarder kroner mindre i norsk økonomi å bruke om vi hadde fulgt Kristin Halvorsens oljepolitikk de siste 10 til 15 årene». Tallet var såpass høyt at vi bestemte oss for å sjekke påstanden nærmere. Vi spurte Høyre om grunnlaget for påstanden, og de svarte at SV hadde stemt imot de fleste større utbyggingsprosjekter i petroleumsindustrien i senere år. Petroleumsfondet ville vært 830 milliarder kroner mindre dersom SV hadde fått flertall, påsto Høyre. Hvis man skulle følge handlingsregelen tilsvarte dette ifølge Høyre en reduksjon i statens inntekter på 33 milliarder.

Dette var langt utenfor det vi til vanlig dekket som journalister, og vi bestemte oss for å be om hjelp. På bloggen vår, som vi også lenket opp til fra Twitter, skrev vi dette:

«Og det er nå vi trenger hjelp. For å faktasjekke utsagnet må vi blant annet:

- Finne ut nøyaktige hvilke utbygginger SV har sagt nei til. Vi går tilbake til 1994, siden Høyre selv bruker tidsavgrensningen «de siste 10 til 15 årene».
- Finne ut om det da stemmer at Petroleumsfondet hadde vært 830 milliarder kroner mindre hvis disse feltene ikke hadde vært bygget ut.»

Dette var en av de første faktasjekkene vi gjorde, og fortsatt var det ikke så mange som fulgte oss på Twitter. Likevel fikk vi mange relevante tilbakemeldinger, som blant annet førte oss til eksperter på området ved Norges Handelshøyskole og Oljedirektoratet. Vi gjennomgikk listen over vedtatte olje- og gassutbygginger de siste 15 årene, og vi gravde i Stortingets arkiver for å finne hvordan SV hadde stemt i disse sakene. Konklusjonen vår ble at Solberg hadde tatt for hardt i. Hun hadde bommet med tolv milliarder kroner.

## VI. Faktajakten

Etter å ha identifisert et utsagn vi mente kunne underbygges med fakta, og etter å ha fått tilsendt dokumentasjon av kilden eller fått gode tips av kilden eller andre om hvor dokumentasjonen kunne finnes, startet jobben med å innhente fakta. Vi la stor vekt på å finne politisk uavhengige kilder, helst skriftlige. Statistisk sentralbyrå, Nav, Finansdepartementet, Stortinget, Utlendingsdirektoratet, OECD, Helsedirektoratet, Norsk Pasientregister og Samferdselsdirektoratet var blant de offentlige institusjonene vi brukte. Vi intervjuet også eksperter fra academia om flere av temaene.

### VI. a) Privatskoler og kunnskapsnivå

Noen ganger var fakta vanskelig å oppdrive. I en Dagsnytt 18-debatt 19. august gjentok daværende barne- og likestillingsminister Anniken Huitfeldt en påstand hun også hadde kommet med tidligere i valgkampen: At land med mange privatskoler har lavere kunnskapsnivå enn Norge. Huitfeldt viste til en OECD-rapport fra 2007 som ikke lå fritt tilgjengelig på internett. Et sammendrag av rapporten kunne man finne. Kunnskapsdepartementet hadde hovedrapporten, men bare i bokform. Å skaffe et eksemplar ville trolig ta dager.

Men vi fikk vite at OECDs rapporter finnes i en database hvor du etter søknad kan få tilgang. Kollega Krister Hoaas hadde brukernavn og passord til OECDs database, og derfra kunne vi

hente ut hele rapporten «No more Failures – ten steps to Equity in education». Først da var det mulig å avsløre at det Huitfeldt hevdet var et sitat fra rapporten, faktisk ikke var det:

– I praksis er det slik at land som har mye fritt skolevalg og privatskoler, også har større sosiale forskjeller, hevdet Huitfeldt.

Ordet «privatskoler» la hun til for egen regning, resten er hentet fra OECD-rapporten. Faktisk sier rapporten ingenting om at eierstruktur har innvirkning på kunnskapsnivået i skolen. Huitfeldt brukte rapporten uriktig.

Etter publisering ble vi kontaktet av Huitfeldt. Hun sto på sitt og mente at hennes oppfatning av rapportens konklusjoner var rett. I korthet kokte uenigheten ned til en begrepsavklaring. Et sentralt begrep i rapporten var «school choice», fritt skolevalg. Høy grad av fritt skolevalg måtte innebære høy grad av privatskoler, mente Huitfeldt. Til slutt kontaktet vi den ene forfatteren av rapporten, analytiker Małgorzata Kuczera hos OECD, for å få spørsmålet avgjort. Hun bekreftet vår fortolkning av OECD-rapporten. Fritt skolevalg er ikke direkte knyttet til andelen privatskoler i en befolkning. Vi oppdaterte saken med Kuczeras svarbrev.

## **VI. b) Barn i utrygge hjem**

Flere ganger var det en krevende oppgave å finne frem til primærkilden for en påstand. Ofte viste politikerne til en avisartikkel eller annen sekundærkilde når de skulle dokumentere sine påstander. Aldri var det vanskeligere å finne primærkilden enn da vi sjekket KrFs påstand om at hvert femte barn kjenner seg utrygg hjemme på grunn av rus, vold eller psykiske lidelser.

Å jakte på primærkilden til dette var som å skrelle en løk; vi fjernet lag for lag, men kom aldri til kjernen. Kildejakten ledet oss gjennom forskningsrapporter, brosjyrer fra interesseorganisasjoner, Røde Kors-reklamer og odelstingsproposisjoner, uten at vi klarte å finne et sikkert svar. Konklusjonen ble til slutt at KrF var «på tynn is» – det fantes ikke dokumentasjon som stemte med KrFs påstand, men tallmaterialet og forskningen som var tilgjengelig tilsa heller ikke at man sikkert kunne si at påstanden definitivt var feil.

Det var oppsiktsvekkende å se at en svært tvilsom påstand hadde blitt reproduert i offentligheten så lenge at den var ansett som en sannhet, uten at det fantes sikker dokumentasjon for den.

## **VII. Vurderingen**

Sakene våre var skrevet med «no heart, all fact» som motto, forsøksvis blottet for ladede ord og uttrykk. Vurderingene om hvorvidt påstandene holdt stikk eller ei, ble overlatt BTs redaktørkollegium. Redaktørene skrev også en kort begrunnelse for vurderingen. Det var viktig for faktasjekk.no sin troverdighet å opprettholde et strengt skille mellom research og vurdering. Redaktørene var i hovedsak ikke involvert i prosessen før saken var ferdigskrevet, og de hadde liten innflytelse på hvilke utsagn vi skulle sjekke. Samfunnsredaktør Hilde Sandvik, nyhetsredaktør Gard Steiro og sjefredaktør Trine Eilertsen byttet på å vurdere.

Redaktørene brukte fem kategorier for å vurdere en påstand. Kategoridefinisjonene ble publisert og lå hele tiden lett tilgjengelig på faktasjekk.no. Slik ble kategoriene definert:

**Sant:** Påstanden stemmer med tilgjengelige fakta.

**Delvis sant:** Hovedinnholdet i påstanden er sant, men sider ved den er unøyaktig.

**På tynn is:** Det finnes dokumentasjon som både underbygger og slår i hjel påstanden.

**Misvisende:** Påstanden har elementer av sannhet, men utelater viktige fakta som ville gitt en annen mening.

**Feil:** Påstanden stemmer ikke med tilgjengelige fakta.

## **VIII. Publiseringen – og arbeidet etterpå**

Bortsett fra publisering av en kort oppsummering i BTs papirutgave, var faktasjekk.no i valgkampmåneden et rent nettprosjekt. Senere faktasjekksaker har også blitt trykket i sin helhet i papiravisen.

Artiklene hadde et fast felt hvor vi opplyste om alle kilder vi hadde brukt, med relevante lenker. Når vi selv hadde laget datasammenstillinger, regnestykker og lignende, publiserte vi disse. Vi diskuterte med leserne både før og etter publisering. Noen ganger førte innspillene til at vi føyde til presiseringer og ytterligere informasjon.

### **Et metodisk feilskjær**

I ett tilfelle ble en avgjørelse endret etter publisering. Rødt-leder Torstein Dahle hevdet at «... vi har sendt hjem en del polakker og baltere som jobbet her. Til dels med ufine metoder». Vi satte oss fôre å sjekke denne påstanden, og det endte med vurderingen «misvisende». Det ble en stor debatt rundt denne avgjørelsen i vårt kommentarfelt under artikkelen og på Twitter. Vi innså i ettertid at sitatet ikke var godt egnet til å bli faktasjekket. Til det var det for mye rom for tolkning: Hvem er «vi»? Hva er «til dels ufine metoder»?

Debattrunden førte til at redaktør Hilde Sandvik revurderte beslutningen og endte på «på tynn is». Vi redegjorde for endringen i saken og i bloggen vår. Det var en nyttig vekker. Vi hadde på forhånd bestemt oss for at vi ikke skulle sjekke normative utsagn, men Dahles utsagn var langt på vei akkurat det. Avviket fra metoden var lite, men stort nok til at vi fikk problemer.

## **7. Spesielle erfaringer**

### **Ned fra hesten**

Det er et faktum at mange oppfatter store mediehus som Bergens Tidende som lukkede institusjoner, som ikke er villige til å gå i dialog med omverdenen eller innrømme feil. Det ønsket vi å gjøre noe med. Interaksjon med lesere sto sentralt i våre planer for faktasjekk.no, og vi ønsket å senke terskelen for å ta kontakt med oss. Vi ville ned fra vår høye hest, og sosiale medier var stigen vi brukte.

Vi la opp til en uformell tone på Twitter og i bloggen vår. I bloggen svarte vi også på påstander om politisk slagside og forklarte valgene vi tok i detalj, for eksempel hvorfor vi sjekket Ap oftere enn Venstre. Vi var åpne om det hvis vi endret i sakene etter første gangs

publisering. Endringene ble også meddelt på Twitter. Denne åpenheten ga mange uttrykk for at de satte pris på.

### **Kunne åpenheten ødelegge for oss?**

Vi diskuterte nøye fordeler og ulemper ved å kjøre en helt åpen researchprosess. Det var hovedsakelig to potensielle trusler:

1. Vi kunne risikere at en god sak ble snappet opp av konkurrenter.
2. Vi kunne risikere at kilder tidlig ble varslet og ville forsøke å motarbeide oss, og hindre tilgangen til informasjon.

Likevel valgte vi å være fullstendig åpne om arbeidet vårt. Det var en praktisk og en ideologisk grunn til dette:

1. Muligheten til å få hjelp fra leserne.
2. Hele faktasjekk-konseptet gikk ut på å etterprøve andre. Derfor måtte vi gjøre det enkelt for dem som eventuelt ønsket å etterprøve oss.

Fordelene med å være åpne skulle vise seg å mer enn oppveie for ulempene. Innspill vi fikk i dialog med lesere var flere ganger til god hjelp i researchen. Toveiskommunikasjonen ga oss ikke minst mange forslag til nye faktasjekker.

Vi var veldig usikre på hvordan debatten i etterkant av sakene ville forløpe. Vi regnet med å bli beskyldt for å ha politisk slagside, og vi regnet med å få researchen saumfart og kritisert. Det skjedde også, men i langt mindre grad enn ventet. Vi vil selvsagt hevde at det henger sammen med grundig research i alle saker. Men kanskje den mest interessante erfaringen er at vår åpne linje hjalp på vår troverdighet: Fordi vi på forhånd gikk i dialog, oppfordret leserne til å påpeke feil, og lovet å rette opp feil og unøyaktigheter underveis, var vi i en posisjon hvor vi kunne innrømme feil uten miste ansikt. Det at vi viste i praksis at vi rettet opp feil og unøyaktigheter og fortalte åpent om dette, gjorde at kritikken ble noe positivt. Leserne ble vårt korrektiv. De virket glade for å kunne bidra, og enda gladere når vi takket for korreksjonen.

## **8)**

Bergen, 15.01.09

Helge O. Svela

Christian Lura